

YUNANİSTAN VE TÜRKİYE SINIRINDAKİ
MÜLTECİLERİN DURUMUNA İLİŞKİN
GÖZLEM VE DEĞERLENDİRME RAPORU
8-11 MART 2020

**MÜLTECİ
HAKLARI
KOORDİNASYONU**

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Heyetin Oluşumu ve Amacı, 5

Yerinde İncelemenin Kapsamı, 5

BÖLÜM 1: TÜRKİYE

1.1. Yola Çıkış, 7

1.2. Tek Taraflı Sınır Kapısında Yaşam Koşulları, 8

1.2.1. Hareket Özgürlüğü, 9

1.2.2. Toplu Yaşam Alanında Barınma Koşulları, 10

1.2.3. Hijyen Koşulları – Sıhhi Tesisat, 11

1.2.4. Gıdaya Erişim, 11

1.3. Kişi Güvenliği, 13

1.4. Yerel Halkla İlişkiler, 14

1.5. Toplumsal Cinsiyet Temelli Sorunlar, 14

1.5.1. Kadınların Durumuna İlişkin, 15

1.5.2. LGBTİ+'ların Durumuna İlişkin, 16

1.6. Çocukların Durumu, 16

1.6.1. Bilgilendirme ve Görüşlerinin Alınması, 17

1.6.2. Psiko-Sosyal Çalışmalar, 17

1.6.3. Hijyen, Gıda ve Tedaviye Erişim, 18

1.6.4. Çocuklara Yönelik Şiddet, İşkence ve Kötü Muamele, 18

1.6.5. Yaşam Hakkı İhlali İddiaları, 19

1.6.6. Refakatsiz Çocukları, 19

1.6.7. Bölgede Yaşayan Türkiyeli Çocuklar, 20

BÖLÜM 2: YUNANİSTAN TARAFI , 21

BÖLÜM 3: DÖNÜŞ MÜMKÜN MÜ?, 24

BÖLÜM 4: HUKUKİ DEĞERLENDİRMELER, 26

BÖLÜM 5: SONUÇ VE ÖNERİLER, 28

SUNUŞ

27 Şubat 2020 günü, İdlib’de TSK mensuplarına yönelik gerçekleştirilen saldırı sonucu 33 askerin hayatını kaybetmesiyle başlayan gelişmelerin ardından çeşitli haber ajanslarında Türkiye’nin Avrupa’ya kara ve deniz sınırlarını açtığı haberleri verilmeye başlandı. Bu haberlerden hemen sonra çok sayıda mülteci ve göçmenin Edirne ve Ege Denizi’nden geçiş noktalarına doğru yol almaya başladığı görülmüştür. 28 Şubat 2020 tarihinde tüm haber kanalları Türkiye’nin dört bir yanından mülteci ve göçmenlerin Edirne ve kıyı bölgelere akınına dair haberler verirken, AK Parti sözcüsü Ömer Çelik “Mülteci politikamız aynıdır ama ortada bir durum var, artık mültecileri tutabilecek durumda değiliz”¹ ifadeleriyle; Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun ise, pek çok ülkenin çıkar ve güç mücadelesine sahne olan Suriye'nin neredeyse tüm insani yükünün Türkiye'nin üzerine bırakıldığını belirterek "Bu yük herkesin paylaşması gereken bir yüküdür ve bu yük paylaşılmazsa bu durumda kapıları açabileceğini Sayın Cumhurbaşkanımız açık ve net bir şekilde defaatle ifade etmiştir"² açıklamasıyla durumu resmi olarak teyit etmişlerdir.

29 Şubat tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise şu açıklamayı yapmıştır: “Aylar önce eğer 'bu böyle giderse biz kapıları açmak zorunda kalacağız' demiştik. Biz de dün kapıları açtık. Bu sabah itibarıyla kapıları zorlayıp geçenlerin sayısı 18 bin oldu, bugün de 20-25 bin olur herhalde. Biz bu süreçte bu kapıları kapatmayacağız. Avrupa'nın sözünde durması gerekiyor. Biz bu kadar mülteciye bakmak zorunda değiliz.”³

İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 6 Mart 2020 tarihinde Twitter hesabından yaptığı açıklamaya göre Türkiye topraklarından ayrılıp Edirne Meriç'ten Yunanistan'a geçen göçmen sayısı 142.175'dir.⁴ İçişleri Bakanı, 26 Mart 2020 tarihinde A-Haber'e verdiği röportajda 28 Şubat'tan itibaren karadan 148.360, denizden ise “tüm hassasiyetlere rağmen” 2.390 kişi olmak üzere toplam 150.600 kişinin Yunanistan'a geçtiğini ve geçişlerin devam ettiğini; Pazarkule'de ise 4.600 kişinin beklediğini söylemiştir.⁵

Tüm dünyada ve Türkiye’de COVID-19 virus salgınının baş göstermesi üzerine sınırların açıldığına dair açıklamadan tam bir ay sonra Pazarkule'deki bekleyiş sona erdirilmiştir. 27 Mart 2020 tarihinde Pazarkule'de bekleyenlerin zorla otobüslere bindirildiği ve çadırların yakıldığı haberleri medyada yer almıştır. İçişleri Bakanı Soylu 28 Mart 2020'de Pazarkule'de bekleyen 5.800 mültecinin 9 ildeki geri gönderme merkezleri ve başkaca merkezlerde “misafir edileceklerini” açıklayarak “Tedbiren yapmak zorundaydık. Ama kimse kendisini rahat hissetmesin, bulaş riski geçtiği zaman kim Pazarkule'nin önüne gitmek istiyorsa biz 'hayır' demeyiz. Sadece insani ve sağlık açısından bir tedbir olarak aldık” ifadelerini kullanmıştır.⁶

Türkiye'nin tek taraflı kapı açma politikasının karşısında, Yunanistan tarafının aşırı şiddet uygulayarak kendi kapısını kapalı tutması sonucunda iki mülteci hayatını kaybetmiş ve sınırı

¹ <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-sozcusu-celik-artik-multecileri-tutabilecek-durumda-degiliz/1747670>
28.02.2020

² <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/altun-devlet-olarak-milletimize-karsi-sorumlulugumuz-cercesinde-metanetli-davranarak-verdigimiz-hakli-mucadeleyi-surdurecek-ve-kararligimizdan-hicbir-sekilde-vazgecmeyecegiz>
28.02.2020

³ <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-idlibde-36-sehidimiz-var-1724181>, Erişim Tarihi: 16.03.2020.

⁴ <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1235857052548730880>, Erişim Tarihi: 17.03.2020.

⁵ A - Haber, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ile Özel Ropörtaaj, 26.03.2020, 12.49

<https://www.sabah.com.tr/video/haber/bakan-soyludan-yunanistan-sinirindaki-gocmenlerle-ilgili-aciklama-148-bin-karadan-2390-kisi-denizden-gecti-video>

⁶ <https://ilerihaber.org/icerik/signmacilarinsagligi-kotu-yasam-kosullari-nedeniyle-tehlike-altinda-111116.html>

zorlayan pek çok kişi işkence ve aşağılayıcı muameleye tabi tutulmuştur. Sınırı aşanların akıbetleri konusunda ise yeterince bilgi yoktur.

Covid-19 küresel salgınının üstünü örttüğü bu durum, mülteci hakları bakımından dikkatle gözden geçirilmeli, mültecilerin ve göçmenlerin insan onurunun korunması bakımından devletlerin yükümlülükleri yeniden tanımlanmalıdır.

Mülteci Hakları Koordinasyonu'nun kısıtlı bir zaman diliminde gerçekleştirdiği alan ziyareti ve gözlemlerini içeren bu raporun, tüm tarafları yeniden düşünmeye, meselelere insan hakları normları temelinde bakmaya, popülist ve günübirlik politikalarından arınmış kalıcı çözüm yolları geliştirmeye yönelteceği umudunu taşıyoruz.

Mülteci Hakları Koordinasyonu

MÜLTECİ HAKLARI KOORDİNASYONU TARAFINDAN 8-11 MART 2020 TARİHLERİ ARASINDA EDİRNE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN YERİNDE İNCELEME RAPORU

HEYETİN OLUŞUMU VE AMACI

27 Şubat 2020 tarihi itibarıyla “mültecilerin Avrupa’ya geçişlerine müdahale edilmeyeceği” yönündeki açıklamaların basın yayın organlarında duyurulmasının ve Avrupa’ya geçebilme umuduyla Edirne’ye doğru hareket edenlerin, yolculukları sırasında ve sınır kapılarında yaşadıkları ciddi sorunların kamuoyuna yansımalarının ardından, Mülteci Hakları Koordinasyonu (MHK) olarak bölgede yaşananlarla ilgili mülteci ve göçmenler ile yetkililerden bilgi almak, mülteci ve göçmenlerin durumunu gözlemlemek ve yaşanan hak ihlallerini raporlamak üzere bir heyet oluşturulmuştur.

Saha çalışmasını yürüten heyet, MHK üye örgütleri ile çocuk hakları alanında çalışmalar yürüten FİSA Çocuk Hakları Merkezi temsilcilerinden ve sahadaki gözlemlerin daha kapsamlı olması açısından çeşitli çalışma alanlarından kişilerin katılımına özen göstererek oluşturulmuştur.

Heyet, 8-11 Mart 2020 tarihleri arasında Pazarkule Sınır Kapısı ve Meriç Nehri kıyısındaki köylerde gözlem ve görüşmeler gerçekleştirmiştir. Mülteci ve göçmenler, sivil toplum örgütleri ve kamu idaresi ile yapılan görüşmeler çeşitli kategoriler içinde ele alınmıştır.

YERİNDE İNCELEMENİN KAPSAMI

Bu gözlem raporu, Avrupa’ya geçmek için Pazarkule Sınır Kapısında oluşturulan alanda bekleyen ve merkeze bağlı Doyran köyü, Uzunköprü ilçesine bağlı Kiremitçi Salih köyü ve Uzunköprü Toplanma Merkezi (Çağlar Petrol) ile Meriç ilçesine bağlı Karayusuf ile Alibey köylerinden sınırı geçmeyi deneyenlerin maruz kaldığı hak ihlallerine ve mevcut yaşam koşullarına ilişkin 8-11 Mart 2020 tarihleri arasında, Mülteci Hakları Koordinasyonu adına incelemede bulunan heyetin gözlem ve görüşmelerini kapsamaktadır. Heyet, durum hakkındaki gözlemleri ve mülteci ve göçmenlerle yaptığı görüşmelerin yanı sıra resmi görevlilerle de görüşmeler yapmaya çalışarak yaşanan süreç ve mevcut durum hakkında bilgi almıştır.

Ankara ve İstanbul’dan hareket eden dörder kişilik iki ekip halinde 8 Mart gecesi Edirne’ye varan heyetin bir kısmı, 9 Mart Pazartesi sabahı Edirne Valiliği ve İl Göç İdaresi Müdürlüğü’ne ziyaret gerçekleştirerek Pazarkule Sınır Kapısı önünde kurulan kontrollü toplama alanına girebilmek için görüşmelerde bulunmuştur. İnceleme ziyaretinin amacı, kapsamı, heyette bulunanların isimleri ile kullanılan araçların plakalarının iletilmesiyle İl Göç İdaresi Müdürlüğü’nden alınan izinle heyetin tamamı, görevli jandarmalara yapılan bilgilendirmenin ardından 9 Mart 2020 günü saat 14.00, 10 Mart 2020 günü ise saat 15.00 itibarıyla Pazarkule’de oluşturulan bölgeye girerek incelemelerde bulunmuştur.

Pazarkule’deki incelemelerin yanı sıra, 9 Mart sabahı heyetten bir ekip resmi görüşmelere devam ederken, diğer heyet üyeleri Karaağaç ilçesinde mülteci ve göçmenler ile yerel halkla görüşmüştür. 10 Mart sabahı ise heyet üçe ayrılmış ve bir ekip yine Karaağaç’taki görüşmeleri sürdürürken, ikincisi Edirne Cumhuriyet Başsavcılığı ile görüşmüştür. Ardından Yunanistan’a Meriç Nehri yoluyla geçiş işkence ve kötü muameleye maruz kalarak geri itilen bir mülteciyle

hastanede görüşülmüştür. Üçüncü ekipse Doyran ve Kiremitçi Salih köyleri ile Uzunköprü Toplanma Merkezinde inceleme ve görüşmeler yapmıştır. 11 Mart Çarşamba günü ise Karaağaç, Uzunköprü Toplanma Merkezi ve sınır geçişlerinin yapılmaya çalışıldığı Meriç ilçesine bağlı Karayusuf ile Alibey Köylerinde yerel halk ile mülteci ve göçmenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

11 Mart tarihinde alan ziyaretini tamamlayarak geri dönen heyet, mülakatlar ve gözlemlerinin sonucunu bir araya getirerek, bu raporu oluşturmuşlardır.

Rapor, mülteci ve göçmenlerin yola çıkış öykülerinden başlayarak hangi koşullarda sınır kapılarına geldiklerini, kaldıkları süre içerisinde yaşam koşullarını ve Türkiye tarafından tek tarafı olarak açılan sınır kapısında karşı karşıya kaldıkları muamele ve riskleri, insan hakları perspektifi açısından ele alma gayreti içinde hazırlanmıştır.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE

1.1.YOLA ÇIKIŞ

Türkiye’de düzenli göçmen statüsü veya turist olarak bulunanlar dışındaki yabancıların (geçici koruma ve uluslararası korumadakilere ile düzensiz/belgesiz durumdakilere) ülke içinde seyahat edebilmesi için mutlaka Göç İdaresi İl Müdürlüklerinden süreli yol izin belgesi alması gerekmektedir. Bu belgesi olmadan seyahat edenler, tespit edildikleri durumda sınır dışı işlemine kadar varan yaptırımlarla karşılaşırken, bu seyahate aracılık eden taşıma şirketleri, taksiler veya özel araçlara yönelik yaptırımlar da bulunmaktadır.⁷

Ancak 27 Şubat akşamından itibaren basına yansıyan haberler ve açıklamalardan sonra yol izni uygulamasının askıya alındığı ve yol izni olmadan seyahat eden ve onları taşıyan şirketler hakkında herhangi bir işlemde bulunulmadığı anlaşılmaktadır. Alanda bulunan mülteci ve göçmenlerle yapılan görüşmelerde “yol izni” gerekliliğinin uygulanmadığı, farklı illerde ikamet eden mülteci ve göçmenlerin izin almaksızın yer değiştirmesine olanak sağlandığı ve bazı durumlarda buldukları yerlerden Edirne’ye gitmelerinin teşvik edildiği ve hatta bazı Geri Gönderme Merkezlerinden otobüslere bindirilerek sınıra taşındıkları tespit edilmiştir. Bu gözlemleri destekleyen pek çok haberler yerel medya organlarında yayımlanmıştır. Bolu Belediyesi’nin sağladığı otobüs desteği örneklerden birini oluşturmaktadır.⁸

Alanda yapılan incelemelerde mültecilerin bir kısmının toplu olarak, bir kısmının sadece aileleri ile birlikte Edirne’ye doğru hareket ettiği bilgisine ulaşılmıştır.

“Trabzon’dan ailem ile beraber geldim. Trabzon’dan gelirken Göç İl İdaresine gittik, ama izne gerek yok, direkt gidebilirsiniz dediler. Biz de birisiyle anlaştık, adam başı 200 lira verdik, otobüsle buraya geldik. 5 gündür buradayız. (...).” (Afganistanlı, 16 yaş, Oğlan çocuğu)

⁷ Valiliklerin 2017 yılında yayınladığı kararlara bakılabilir: Adana Valiliği, Basın Bülteni, 9 Ekim 2017 Erişim: <http://www.adana.gov.tr/yol-izin-belgesi->

⁸ 29 Şubat 2020, “Göçmenler Yola Çıktı” <http://www.boluhavadis.net/gocmenler-yola-cikti-16816.html>

“Üç çocuğum ve hanımımınla beraber Kayseri’den geldim. 30 kişilik grupla geldik. Evdeki her şeyi sattım, 4 bin lira verdiler. Beraber geldiğim gruptan bazıları sınırı geçmeye çalıştı ama dövüldüler, paraları, telefonları alındı geri gönderildiler.” (Iraklı, 25 yaşında, Erkek)

“İstanbul’dan otobüsle Nehir kıyısına kadar getirildik, oradan yürüyerek Pazarkule’ye geçtik. Pazartesi günü öğleden sonra 14.00-15.00 civarında indik otobüsten ve yürüyerek Pazarkule’ye geldik, bir haftadır Pazarkule’deyiz” (Suriyeli, 30 yaşında, Erkek)

“Annem ve benden bir yaş büyük erkek kardeşimle buraya geldik. Biz kendi isteğimizle geldik ancak zorla getirildiklerini söyleyenler de var. Bizim başımıza gelmedi ama ormanın içinde kadınların bıçakla tehdit edildiğini ve taciz edildiğini duyduk. Geri dönemeyiz, polis kimliklerimizin iptal edildiğini söyledi, bizim için tek yol bu artık.” (İranlı, 13 yaşında)

“İran’a kanuni olarak geldim, oradan Türkiye’ye kaçak geldim. Ankara’dan 6 arkadaş buraya beraber geldik. Almanya’ya gitmek istiyoruz”. (Afganistanlı, 22 yaşında, Erkek)

Bu konu MHK heyetinin Pazarkule çadır bölgesinde görüştüğü Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nden üst düzey bir yetkili tarafından da “Bu süreç başladığından beri biz insanları zora sokmamak için yol izin belgesi düzenlemedik; istiyorsa gitsin dedik” sözleriyle teyit edilmiştir.

Yol izni fiili olarak askıya alınmış olsa da Göç İdaresinin ve Valiliklerin web sitelerinde ilgili genelgenin kaldırıldığına/askıya alındığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Yapılan mülakatlarda, sınıra yönelen mülteci ve göçmenlerin hangi risklerle karşı karşıya kalabileceklerine dair herhangi bir ön bilgi veya duyuru verilmediği de ortaya çıkmaktadır.

1.2. TARAFLI AÇIK SINIR KAPISINDA YAŞAM KOŞULLARI

Türkiye’nin Yunanistan ile iki sınır kapısından biri olan Pazarkule, Avrupa’ya “yasal yolla” geçebilmek umuduyla gelenlerin biriktiği toplu bir yaşam alanı haline dönüşmüştür. Yunanistan ile diğer sınır kapısının bulunduğu İpsala’da birikmeye izin verilmemesi, Bulgaristan ile sınır kapısı Kapıkule’ye ise çok az sayıda kişinin yönelmesiyle, ilk günden itibaren Pazarkule’de birikenlerin iki ülkenin sınır kapıları arasındaki tampon bölgeye de geçerek Yunanistan sınır kapısının açılması için bekledikleri görülmüştür.

Yunanistan sınır kapısını açmadığı için gelenler Türkiye tarafındaki gümrük binalarından itibaren yaklaşık 1.5 kilometre uzunluğundaki alanda naylonlardan çadırlar kurarak yaşamaya başlamışlardır. İlk günlerde mülteci ve göçmenler gibi medya mensuplarının da hem Pazarkule'deki tampon bölge ile çadırların olduğu yerlere hem de Doyran Köyü gibi insanların biriktiği diğer kıyı köylerine ve karşıya düzensiz geçişlerin yapıldığı noktalara kadar gidip görüntü almaları mümkün olurken takip eden günlerde mülteci ve göçmenler ve görevliler dışındakilerin bu bölgelere giriş-çıkışları izne bağlanmıştır.

Sınır kapısına gelişlerin ilk günlerinde alanda gözlemde bulunan diğer insan hakları örgütlerinin raporunda da belirtildiği üzere Pazarkule sınır kapısının etrafındaki "çadır alanları" denilen bölge, polis ve jandarma barikatları ile çevrelenmiştir. Çadır alanlarına giriş ve çıkışların kontrolünün sağlandığı gözlenmiştir. Diğer insan hakları örgütlerinin raporlarında da bu konuya yer verilmiştir:

*"Pazarkule Sınır Kapısı bölgesi göçün ilk günlerinden sonra devlet tarafından üç kademeli bir güvenlik çemberine alındı. Sınır en yakın çember sadece Valilik izni ile yetkili kurum ve şahısların girebildiği, göçmenlere sivil herhangi bir kimsenin yaklaşmasına izin verilmediği alandı. İkinci bölge akredite insani yardım kuruluşlarının girebildiği ve yardım dağıttığı alandı. Burada bu kurumlardan olabilmek için Valilik ya da Göç İdaresine başvurmak ve sakıncalı görülmemek gerekiyordu. Üçüncüsü ise sivillerin girip yardım dağıtabileceği alandı."*⁹

1.2.1. HAREKET ÖZGÜRLÜĞÜ

8 Mart itibariyle çadır alandan çıkıp Karaağaç'tan gereksinimlerini almaları için insanlara Jandarma/Göç İdaresi tarafından belirli süre izin verildiği ve çıkarken parmak izlerinin alınmaya başlandığı öğrenilmiştir. Alana tekrar girmek isteyenlerin de parmak izleri kontrol edilmeye başlanmıştır .

Heyetimizin Göç İdaresi yetkilileriyle yaptığı görüşmede, parmak izi uygulamasının "güvenlik" gerekçesiyle yapıldığı ifade edilmiştir:

"Girişteki parmak izi sistemi yalnızca içeriye ne soktuklarını bilelim diye. Burası kapalı cezaevi değil sonuçta, çıkıp her türlü gereksinimlerini alabilirler ama güvenliği de sağlamamız gerekiyor. (...) Parmak iziyle girenler hep Karaağaç'ta ihtiyaçlarını karşılayanlar. Yani içeriden giden tekrar girebilsin diye."

8 Mart 2020 tarihi itibariyle parmak izi ile giriş ve çıkış yapanlar dışında yeni gelenlerin alana alınmadığı tespit edilmiştir. Jandarma kontrol noktasının yanında yeni gelen ve içeriye alınmayan yaklaşık 50 kişilik bir grubun olduğu gözlenmiştir.

8 Mart günü Pazarkule çadır alanları bölgesine Kayseri'den 3 çocuğu ile birlikte gelen ve bölgeye alınmayan aile ile yapılan görüşmede, bir önceki gece geldikleri fakat Jandarmanın kendilerini çadır alanlarına almadığını ve isterlerse İstanbul'a dönebilecekleri ya da Meriç'ten geçmek için Uzunköprü bölgesindeki köylere gidebileceklerinin söylendiği ifade edilmiştir.

⁹ Türkiye - Yunanistan Sınırı Göçmen Krizi Raporu, Hak İnisiyatifi Derneği, Yayın Tarihi: 20.03.2020, sh.4

Pazarkule Sınır kapısı ile Karaağaç mahallesini bağlayan toprak yolda yapılan görüşmelerde, her gün alanda birlikte kaldıkları gruptan bir kişinin dışarıya çıkarak herkes için alışveriş yaptığı bilgisine ulaşılmıştır.

Toplu yaşam alanı ile Karaağaç bölgesi arasındaki mesafede insanları taşıyan at arabaları ve arkalarında sepetler olan motosikletler olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak at arabalarının insanları kişi başı 5 liraya, motosikletlerin kişi başı 15 liraya taşıdıkları tespit edilmiştir.

1.2.2. TOPLU YAŞAM ALANINDA BARINMA KOŞULLARI

Mültecilerin yoğunluklu olarak Pazarkule sınır kapısının Türkiye tarafındaki Meriç nehri boyunca uzanan 1.5 kilometre uzunluğundaki alanda kendi olanakları ile barınaklar oluşturdukları gözlenmiştir.

Mülteci ve göçmenlerin oluşturdukları bu barınakların; çadır görüntüsü veren ancak herhangi bir çadırın sağlayacağı olanaklardan yoksun poşet, naylon gibi malzemelerle ağaç dalları aracılığıyla kurulan derme çatma barınma alanları olduğu görülmüştür.

Mülteci ve göçmenlerle yapılan görüşmelerde, bekar ve genç erkeklerin çoğu zaman çadırlarını kadın ve çocuklara bırakarak, dışarıda ve toprak zeminde uyudukları belirtilmiştir. Kış

mevsiminin hava koşullarında oluşturulan bu naylon barınaklarda ısınma sorunları, yine mültecilerin kendileri tarafından çözülmeye çalışılmıştır:

"2 akşamdır odun kalmadı, ateş yakamıyoruz. Biz yaş ağaç kesmek istemiyoruz. O da bir yaşam, ağaç kesmek istemediğimiz için de ateş yapamıyoruz. Bazı insanlar yaş ağaçları kesip onları getiriyorlar, koca kütükleri kesip getirdiler mesela" (Afganistanlı, 22 yaşında, Erkek),

1.2.3. HİJYEN KOŞULLARI- SIHHİ TESİSAT

Alanda 20 adet prefabrik tuvalet kabini bulunmaktadır. İlk kurulduğunda önünde birkaç yüz kişilik kuyruklar olduğu belirtilen bu kabinlerin heyetimizin ziyaret tarihlerinde pek kullanılmadığı fark edilmiştir. Özellikle barınakları ormanın iç kısımlarında kurulu olan kişilerin buralarda ağaç diplerini kullandığı ve bunun da kötü koku ve hijyen açısından büyük sorun teşkil ettiği tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde bu konu sıklıkla dile getirilmiştir:

"Tuvaletler çok pis. Uzaktan baksan mikrop kaparsın. Araba ile gelen seyyar tuvaletler oluyor, onlara gidiyoruz biz ama onlarda da çok sıra oluyor." (Afganistanlı, 22 yaşında, Kadın)

"Tuvalet için en az yarım saat bekliyoruz. Kadınların tek başına akşam tuvalete gitmesi de mümkün değil. Babaları, ağabeyleriyle gidiyorlar genelde" (Afganistanlı, 26 yaş, Kadın)

Tıpkı tuvaletler gibi duş da alandaki bir diğer hijyen sorununu oluşturmaktadır. Alandakilerin banyo için kullanacakları bir yer olmadığı için erkeklerin su tankerinden akan soğuk suda üst bedenlerini yıkadığı ve yine erkek çocukların bu suda yıkandığı gözlemlenmiş; ayrıca kişilerin alanda çalışan görevliler gözetiminde büyük gruplar halinde Meriç Nehrinde yıkandıkları bilgisi de edinilmiştir:

"11 gündür banyo yapamadık. İhtiyaçlarımız var; saç için yağ lazım, vücut için krem lazım. Ceket, pantolon yok. Telefonları şarj edemiyoruz" (Somalili, 19 yaşında, Kadın)

"Banyo meselesi zaten büyük sorun. Ben yine denizde yıkadım ama eşim giremedi. Buraya da o nedenle geldik. Parayla yıkanmak mümkünmüş. Karaağaç'ta otele sorduk 12 saat için 250 lira istiyormuş; bizim giriş-çıkış sadece 3 saat zamanımız var, 12 saati ne yapacağız? Ama 250 lira da çok. Devlet insanları otobüslerle getirdi ama burada her şey ticarete dökmüş, kim ne tutturabilirse..." (Afganistanlı, 22 yaşında , Erkek)

Kadınlar için herhangi bir yıkanma olanağının mevcut olmadığı gözlenmiştir. Görüşülen kadın mültecilerin çoğu, orada buldukları süre boyunca hiç yıkanamamış olduklarını ifade etmişlerdir.

1.2.4. GIDAYA ERİŞİM

Gönüllülüğün ve yardımların, Valilik onayıyla kabul edildiği, koordinasyonun Kızılay ve AFAD'a yönlendirildiği ve dağıtımın çeşitli sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle yapıldığı öğrenilmiştir.

Ortaköy Caddesi üzerinde sınır kapısına doğru yürürken resmi kurumların karavan ve minibüslerinin olduğu alan geçildikten sonra polis barikatları ile çevrilmiş bir bölgede, dışarıdan gelen yardım kolilerinin istiflendiği görülmüştür. Bu noktada sivil toplum çalışanları, yolun sağında kadınlardan, solunda ise erkeklerden oluşan yüzlerce metrelik iki kuyrukta bekleyenlere erzak ve barınma materyalleri yardımı yapmaktadır. Heyetimiz, bu yardımların bir ihtiyaç tespiti temelinde yapılmadığını ve sistematik olmadığını gözlemlemiştir. Örneğin; 10 Mart günü bin kadar "kamp matı" yardımı gelmiştir, bu matlar kadınlara çocuklarının olup olmadığı sorularak verilmiş, ellerindeki matlar bittikten sonra ise yeni yardım kolilerinden ne çıkarsa onlar verilerek dağıtıma devam edildiği gözlemlenmiştir.

Girişin sol tarafında, dışarı çıkmak için bekleyen neredeyse tamamı genç erkeklerden oluşan, yüzlerce metre uzunluğunda bir kuyruk görülmüştür. 8 Mart, pazar günü başlanan parmak izi ve fotoğraf alma uygulamasıyla alana giriş çıkışların kontrol altına alındığı ancak gıda ve barınma gereksinimleri için çıkmak isteyenlerin sabah erken saatlerde başlayan bu kuyrukta 3 ile 5 saat kadar bekledikleri öğrenilmiştir.

Bu sırada insanların jandarma tarafından verilen komutlara uyararak birbirlerine yapışık bir biçimde tek sıra halinde beklediği ve çömelmeleri ya da yol kenarına geçip oturarak beklemeleri halinde cop kullanılarak dürtülmek suretiyle ayağa kalkmaya zorlandığı görülmüştür. Görüşülen kimi mülteciler fotoğraf ve parmak izi alma uygulaması yoluyla kimliklerinin belirlenmesi ve kuyrukta uzun süreler beklemeyi uygun görmedikleri için dışarıya hiç çıkmadıklarını, erzaklarının bitmek üzere olduğunu ancak yine de çıkmak istemediklerini iletmiştir.

Koşullar göz önüne alındığında, yemek kuyruğunda hem bekleyenler arasında hem de görevliler ile kuyruktakiler ve görevlilerin kendi arasında gerilim yaşanması kaçınılmaz görünmektedir. Yüzlerce kişi için sadece iki sıranın oluşturulması, uzun bekleme süreleri, katı kurallar, sert tavırlar, olumsuz hava koşulları ve nihayetinde erişilen yardımın niteliği gibi bileşenlerin tümü bu gerilimi tetikleyecek niteliktedir.

Nitekim heyetimizin Pazarkule’de gözlem yaptığı 10 Mart günü, Valilik talimatıyla 15.00 ile 17.00 saatleri arasında yardım dağıtımının durdurulduğu öğrenilmiş ancak kuyruklardaki insanlar sıralarını kaybetmemek için beklemeyi sürdürmüş, bu da saat 17.00 civarında yağmurun da çiselemesi ile gerilimin artmasına yol açmıştır.

Bu kuyruklarda gıda yardımı olarak bisküvi, su, süt, fasulye konservesi, ekmek, pilav, elma, bazı zamanlar pilav ya da çorba verildiği; bazı hallerde sırası gelen kişiye sadece bir şişe su ya da bir somun ekmek denk gelmesi gibi durumlarla da karşılaşıldığı öğrenilmiştir.

Görüşülen bir mülteci, verilen yemeğin her gün değiştiğini, yemek dağıtanların sabah 10.00’da gelip akşam 18.00’de çıktıklarını ancak çok daha erken sıraya girdiklerini ve yemek alabilmek için 5 saate yakın kuyrukta beklediklerini söylemiştir:

"(..). 4 kardeşim var, ben ihtiyaçları almak için dışarıya çıkıyorum. Parmak izi olduğu için çıkmak zor, sıra 5 saat sürüyor. İçerideki yemeklerde su, meyve suyu, küçük pasta, çorba veya pilav veriyorlar, her gün değişiyor". (Afganistanlı, 16 yaşında, erkek)

"Yemek için mesela bu sabah gittik, bir kek alabildik sadece. Sırada 2-3 saat bekliyoruz ama yemek vermiyorlar. Dün de çocuk için iki paket bebek bisküvisi verdiler. Önde olanlar alıyor, arkada olanlara kalmıyor. Biz sabah 10 gibi gidiyoruz, elimizde bir poşetle çadıra dönmemiz 3 buçuk 4'ü buluyor. Bugün bizim sırada kavga çıktı mesela. Dün de arkadaşımın kulağı yırtılmış. Suriyeli bir kadın kavga ederken küpesini çekmiş."
(Afganistanlı, 17 yaşında, Kadın)

Alanda bulunan mülteci ve göçmenlerin, alışveriş yapmak ve gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için Pazarkule sınır kapısına en yakın olan Karaağaç Mahallesi'nde bulunan bir market ve birkaç bakkala gittikleri gözlenmiştir.

"Trabzon'dan ailemle geldim. Günde 3 saat sırada bekliyoruz. Her gün çadırları tamir yapmak, dışarıda erzak almak için çıkmak gibi şeyler yapıyoruz" Afganistanlı, 16 yaş, Oğlan çocuğu)

Pazarkule sınır kapısı ile Karaağaç bölgesinde yerleşim yerleri arasında da yoğunlukla Karaağaç'ta yaşayan insanlara ait olan tarlaların içinde mülteci ve göçmenlerin gidiş gelişleri için sıklıkla kullandıkları bir toprak yol olduğu gözlenmiştir. Mahalle sakinlerinin bu yol üzerinde küçük tezgahlar açarak, çay, kek, çorap, tütün, sarma sigara gibi eşyaların satışını yaptıkları gözlemlenmiştir. Örneğin çay 2 liradan satılırken çoraplar ve sarma sigaraların 10 liradan satıldığı tespit edilmiştir. Satışları gerçekleştirenlerle yapılan görüşmelerde, fiyatın normal olduğunu zaten parası olmayana da indirim yaptıkları ifade edilmiştir.

1.3. KİŞİ GÜVENLİĞİ

Hukuki statü verilmemiş bir alanda oluşan fiili toplu yaşam alanında; kişi güvenliğini esas alan ve özellikle hassas grupların karşılaşabileceği riskleri bertaraf edebilecek bir düzenlemenin mevcut olmadığı gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde fiilen oluşan kamp alanında ve etrafında mülteciler arasında dikkat çekici biçimde "güvenlik" kaygısının olduğu gözlemlenmiştir:

"Gece hanım uyuyor, gündüz ben uyuyorum. Geceleri ben bekçiyim" (Afganistanlı, 22 yaşında, Erkek)

"Burada kızlar-erkekler yan yana uyuyor. Çok rahatsız edici. Bu nedenle uyumak zor, iyi uyuyamıyoruz. Tecavüz duymadık ama güvenli değil. Gün ışığında daha güvenli ama gece sıkıntılı." (Somalili, 19 yaş, Kadın)

"Bizim başımıza gelmedi ama ormanın içinde kadınların bıçakla tehdit edildiğini ve taciz edildiğini duyduk." (İranlı, 13 yaşında, Kız çocuğu)

Alışveriş ve iletişim ihtiyaçlarını gidermek için Karaağaç Mahallesi'ne giden toprak yolun, özellikle hava karardıktan sonra, tehlikeli olduğu ve mülteci ve göçmen grupları içerisinde yer alan bazı kişilerin gasp girişiminde buldukları söylenmiştir:

"Dün akşam bu yolda benim önümü kestiler, bıçakları vardı. Para istediler, 600 liram gitti. Şimdi cebimde 145 lira kaldı. Bitince ne yapacağım bilmiyorum. Sonra orada jandarmaya gidip söyledim, hiç ilgilenmediler." (İrklı, 25 yaşında, Erkek)

Karaağaç bölgesindeki toprak yolun başında en büyüğü 19 en küçüğü 4 yaşında olan dört çocuklu Suriyeli Kürt olduğunu söyleyen bir aile ile yapılan görüşmede aile; 300 lira vererek İstanbul'dan Edirne'ye geldiğini belirtmiştir. Anne ile yapılan görüşmede anne "Buraya bütün aile hep beraber çıkıyoruz, alışveriş yapıp geri dönüyoruz. İçerisi güvenli değil çocuklarımı bırakmam" diyerek güvenlik sorununa dikkat çekmiştir.

1.4.YEREL HALKLA İLİŞKİLERİ

Karaağaç bölgesinde, otuzun üzerinde kafe olmasına rağmen mülteci ve göçmenlerin yoğunluklu olarak tek bir kafede buldukları gözlemlenmiştir. Diğer kafelerin sahiplerinin müşterilerinin rahatsız olduklarını belirterek mültecileri mekanlarına almadıkları ifade edilmiştir.

Bulunabildikleri tek kafe içindeki ve dışındaki prizlerde mülteci ve göçmenlerin telefonlarını şarj etmesi sebebiyle oluşan yoğunluk nedeniyle, koluğun sık sık kafeye gelip, buna izin verilmemesi konusunda uyarıda bulunduğu gözlenmiştir. Polislere, neden böyle bir uyarıda buldukları sorulduğunda, çevreden gelen şikâyet nedeniyle uyardıkları ifade edilmiştir.

Diğer taraftan, Karaağaç bölgesinde yerleşik olan insanlarla yapılan görüşmelerde, mültecilerin kendilerine bir zararının olmadığını, ilk günlerde onlara battaniye, yiyecek gibi yardımlar yaptıklarını söylemişlerdir. Karaağaç'ta yerleşik 50 yaşın üzerinde 7 kişilik bir kadın grubu ile yapılan görüşmede, mültecilerin buraya alışveriş yapmak için geldikleri, kendilerine ve evlerine bir zararları olmadığını fakat ilerleyen günlerde neler olabileceğini kestiremedikleri konusunda görüşlerini dile getirmişlerdir.

Pazarkule girişindeki noktada bekleyen gazetecilerle yapılan görüşmede, Karaağaç halkının herhangi bir tepki ve nefret içeren tutumu olmadığını, özellikle ilk günlerde hamileleri ve küçük çocukları olanları evlerine aldıkları bilgisi edinilmiştir. Fakat Yunanistan sınırındaki saldırıların yoğunlaştığı günlerde mülteci ve göçmenlerin kapıları çalarak yardım, yiyecek, para istediklerini; bunun üzerine bazı şikâyetler başlamış olabileceğini ama hala tepkili bir durum olmadığını belirtmişlerdir.

1.5.TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ SORUNLAR

Edirne'de ve Pazarkule bölgesinde yetkilerle yapılan görüşmelerde, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlik ve şiddete dair özel bir yaklaşımın olmadığı görülmüştür. Yunanistan'a geçenlerin dövülüp, iç çamaşırları dışında bütün kıyafetleri çıkarılıp, paraları ve telefonları alınıp geri itildiği ifade edilirken de bu şiddete maruz kalanlarla yapılan görüşmelerde, LGBTİ+'lara, kadınlara, çocuklara, engellilere nasıl davranıldığı, soruşturma sırasında bu hususlara dikkat edilip edilmediği konusunda bilgilendirme yapılmamıştır. Aynı şekilde yine toplumsal cinsiyet temelli şiddet konusunun ifade edilebileceği uygun ortamın sağlanıp sağlanmadığı konusunda ayrıntılı bir bilgilendirme alınamamıştır. Taciz, istismar, ihtiyaçların karşılanması ya da koruma vaadiyle cinsel birlikteliğe zorlanma dahil toplumsal cinsiyet temelli şiddetle ilgili MHK heyetinin sorduğu sorulara, toplumsal cinsiyet temelli şiddet veya LGBTİ+'lar ile karşılaşmadığı, kamp içinde de toplumsal cinsiyet temelli şiddet olacağını düşünülmediği, mülteci ve göçmenlerin tek isteklerinin gitmek olduğu ve bunları düşünecek durumda olmadıkları yönünde cevaplar verilmiştir.

Özellikle refakatsiz çocuklar, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve diğer dezavantajlı grupların sorunlarıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) ilgilendiği söylenmiştir. MHK heyetinin alanda bulunan AÇSHB görevlileri ile görüşme imkanı olmamıştır.

Pazarkule çadır bölgesinde sadece erkeklerden oluşan gruplar, karma gruplar, çocuklar, kadınlar, LGBTİ+'lar aynı alanda ve birbirine çok yakın bir şekilde yaşadıkları ve ana cadde üzerinde jandarma bulunmakla beraber, çevresinde barınmanın gerçekleştiği alanda hiçbir güvenlik önleminin olmadığı, bu nedenle dezavantajlı grupların istismara açık olduğu gözlemlenmiştir.

Alandaki derme çatma çadırlar birbirine çok yakın ve insanlar iç içe barınmak zorunda olduğundan mahremiyetin sağlanmasının mümkün olmadığı ve dezavantajlı gruplarla ayrıntılı bir görüşme yapılabilmesi için güvenli bir alan mevcut olmadığı görülmüştür. Alandaki görevliler, özellikle toplumsal cinsiyet temelli şiddet konusunda görüşme yapılması için girişte yer alan araçlara kadın mülteci ve göçmenlerin çağırıldığını ifade etmiş olsalar da, bu sürecin nasıl işletildiğine ilişkin bir açıklık olmadığı gibi yeknesak bir uygulamanın olmadığı ve daha çok vaka bazlı hareket edildiği gözlemlenmiştir.

MHK heyetinin gözlem ve görüşmelerinden, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin tespiti için özel bir çalışmanın olmadığı, bu konuda mülteci ve göçmenlere nereye başvuracakları konusunda bilgilendirme yapılmadığı, kendilerini ifade edebilecekleri herhangi bir güvenli alanın oluşturulmadığı ve konuyla ilgili adeta bir yok saymanın olduğu sonucuna varılmıştır.

1.5.1.KADINLARIN DURUMUNA İLİŞKİN

MHK heyetinin kadın mülteci ve göçmenlerle yaptığı görüşmelerde, alanın kadınlar özellikle de yalnız kadınlar için güvenli olmadığı ve aileleri ve yakınlarıyla olsalar bile kadınların kendilerini huzursuz hissettikleri anlaşılmıştır. Kadınlar, bakışlarla ve sözle tacizin çok fazla olduğunu, buldukları gruptan ayrılmamayı tercih ettiklerini, hiçbir yere tek başlarına gidemediklerini, gece buldukları yerden uzaklaşmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Bu tehditler dışarıdan gelebileceği gibi kadınların birlikte geldikleri erkekler tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu durumla karşılaşan kadınların başvurabileceği etkili ve hızlı başvuru mekanizmalarına ilişkin herhangi bir netlik olmadığı gibi böyle bir durumda nereye başvurabilecekleri konusunda kadınlara yönelik bir bilgilendirme yapılmadığı gözlenmiştir.

Alanda banyo olanağı olmayan kadınların, kendilerini güvende hissetmedikleri için tuvalete de genellikle yalnız gitmediklerini, çocukları her yerde yıkadıklarını, erkeklerin yıkanmak için nehre gittiklerini ama kadınların yıkanabilmesi için özel bir alan olmadığını, su tanklarını kullanarak sadece saçlarını yıkayabildiklerini ifade etmişlerdir. Kamptaki kadınların gebelik testi ve kondom talepleri olduğu da ayrıca söylenmiştir:

"(..) Ben bakımlı olmayı severim, ilk geldiğim günler makyaj yapıyordum ama bıraktım, oyelerim vardı sildim. Bakımlı olunca daha fazla bakıyorlar, pis olunca bakmıyorlar. O nedenle ben de pis görünmek istiyorum. Bizimle beraber kalan bir Afgan kız vardı 17 yaşında. Ona benimle birlikte olursan seni korurum diye teklifler geliyor, yalnız kadınlara böyle tekliflerin geldiğini duyuyoruz. Hiçbir yere yalnız gitmemeye çalışıyorum. Çok fazla bakışlar var, askerler de bakıyor." (İranlı, 32 yaşında, Kadın)

"Uyuyorum ama hava çok soğuk oluyor. Bazen de korkuyorum, bilmiyorum neden ama buralar hiç tekin değil, ondandır. Benim gibi kızlar için hiç iyi değil burası. Tuvalete mesela gitmeye korkuyorum. Tuvaletler tek bir yerde mesela bizim çadır yakın sayılır ama hiç yalnız gelmiyorum, bazen annemle, bazen de abimle geliyorum. Küçük bir erkek çocuğuna tecavüz edildiğini söylediler tuvaletlerin arkasında gece, ondan sonra ben hiç yalnız gezmedim, hep korktum. Erkekler hep laf atıyorlar falan, gerçekten sıkıldım." (Afganistanlı, 17 yaşında, Kadın)

"Biz geldiğimiz grubun içerisinde üç kadınız. Özellikle geceleri kaldığımız yerden ve gruptan ayrılmıyoruz. Genelde ihtiyaçlarımızı gündüz karşılıyoruz. Yemek sırasına, bulaşık

ve çamaşır için su tankerlerinin olduğu yere tek başımıza gitmiyoruz. Ben sırada beklerken kafamı kaldırmıyorum, kimseye bakmıyorum. Taciz ya da şiddete tanık olmadım, yaşamadım da. Böyle bir durumda nereye başvuracağımı da bilmiyorum.” (İranlı, 24 yaşında, Kadın)

1.5.2.LGBTİ+'LARIN DURUMUNA İLİŞKİN

Kimliklerini saklamak, kimliklerinin ortaya çıktığı sınır kapısında bulunan mülteci ve göçmenlerin dahil oldukları toplumlardaki cinsiyet normları dikkate alındığında, kimliklerinin ortaya çıkması durumunda saldırıya açık hale gelme ve kimliklerinin ortaya çıkacağı korkusuyla LGBTİ+ mülteci ve göçmenlerin, dayanışma ağlarından ya faydalanamama ya da faydalanmak istememe ihtimali vardır.

MHK heyetinin görüştüğü yedi LGBTİ+ mülteci güvenli olmadığı için kimliklerini sakladıklarını ifade etmiştir. Yine lezbiyen bir çift güvenlik nedeniyle kimliklerini sakladıklarını ve ayrıca herhangi bir şiddet durumunda nereye başvuracaklarını bilmediklerini belirtmiştir. Yedi kişilik grupta olan bir kişi:

“Ben ilk geldiğim günlerde Yunanistan sınırına gittim, orada gökkuşağı bayrağı açtım, yüzümü kapatıp. Bazı mülteciler saldırdılar bana, sen ne yaptığını sanıyorsun dediler. Birkaç kişi benim önüme geçip engelledi saldıranları, bana da sen git buradan dediler. Öyle oradan uzaklaştım. Bir daha bayrağı orada çıkarmadık” (İranlı, 30 yaşında, Lezbiyen Kadın).

Grubun diğer üyeleri de önceleri dışarı çıkıp alışveriş yaptıklarını ancak parmak izi alınmaya başlandıktan sonra kimliklerinin kayıt altına alınmasını istemediklerinden dışarı çıkamadıklarını ve pek çok malzeme sıkıntısı çektiklerini ifade etmişlerdir:

“Dağıtılan yemekler yeterli değil. Uzun süre sırada beklemen gerekiyor. Yapılan battaniye, yatak için çocuklara ve çocuklu ailelere öncelik veriliyor. Çocuklara öncelik verilmesi gerekiyor, çocuklar alsın ancak çocuğu olmayanlar da bir çocuk alıp benim çocuğum deyip yardımları alıyorlar. Kime ne veriliyor bilmiyoruz. Saatlerce sırada beklemek zorundasın, bazen beklesen de yemek kalmıyor. Tuvaletlerin durumu çok kötü, hijyen yok, ped bulamıyoruz, dağıtılıyor ama hiç yeterli değil, hatta birine ‘ped yok ama çocuk bezi verebiliriz’ denildi” (İranlı, 30 yaşında, Lezbiyen)

Temel ihtiyaçların kişinin özel durumuna göre değişkenlik gösterdiği ve temel ihtiyaçlara erişimde dezavantajlı grupları istismara açık hale geldiği görülmektedir. Bu bağlamda LGBTİ+ mültecilerin özel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir bilgilendirmenin bulunmadığı, transların hormon kullanım süreci, damgalanma riski taşıyan kronik hastalıklar ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların tedavisi konusunda bir destek mekanizmasının bulunmadığı görülmüştür.

1.6. Çocukların Durumuna İlişkin

27 Şubat 2020 itibarıyla başlayan süreçte alanda bulunan, karşı tarafa geçiş yapan ya da Türkiye içerisinde daha önce bulunduğu yere geri dönen mülteci ve göçmenler arasında bulunan çocuk sayısına dair resmi ve net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak yapılan ziyaret sırasında Pazarkule alanındaki mülteci ve göçmen nüfusunun yarısından fazlasının çocuk (0-18 yaş) olduğu gözlemlenmiştir.

Edirne'den Meriç kıyılarına geliş sırasından yaşananlar, Pazarkule'de barınma, gıda, su gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmaması, dışarıda naylon çadırların altında yaşamak zorunda kalmaları, çadır alanında çıkan arbedeler arasında kalmaları, Yunanistan tarafına geçtiklerinde kendilerinin ve ebeveynlerinin doğrudan maruz kaldıkları ve tanık oldukları şiddet, Yunanistan

güçlerinin kullandığı gaz bombaları ve oluşan kaos, bu sürecin çocuklar açısından bir dizi ağır ve telafisi zor hak ihlaline yol açtığını göstermektedir.

1.6.1. BİLGİLENDİRME VE GÖRÜŞLERİNİN ALINMASI

Gerçekleştirilen ziyaret sırasında çocukların ebeveyni ile birlikte ya da refakatsiz şekilde evlerinden, okullarından ani bir kararla ayrılmak durumunda kaldıkları öğrenilmiştir.

Ebeveynlerle ve gençlerle yapılan görüşmelerde, çocukların Türkiye'deki evlerinden ayrılmak üzere görüşlerinin alınmadığı, çoğunlukla ailelerinin kararına uyum gösterdikleri anlaşılmıştır. Görüşme yapılan 9. sınıf öğrencisi Afganistanlı bir çocuk süreci şu şekilde özetlemiştir:

"Babam öğrenmiş 'sınır açıldı' diye, eşyaları hazırlamışlar, beni okuldan aldılar. Babam istediğinden gelirim tabi, benim başka kimsem yok ki, onlar nereye ben oraya. Okulum, arkadaşlarım iyiydi yoksa benim; ama devamsızlığım doldu artık, kaldım. Babam da hep 'Ben ne yapayım kendime, sizin geleceğiniz için gidelim istiyorum' diyor. 'Kendiniz için bir şey olun, eğitim alın' diyor. O da bizi düşünüyor." (Afganistanlı, 9 yaş, Oğlan çocuk)

Alanda çocuklarla çalışan bir sosyal hizmet uzmanı, çocukların süreç hakkında görüşlerine ve öncesinde bilgilendirilmelerine ilişkin gözlemlerini şöyle aktarmıştır:

"Çocukların çoğu 'Biz Türkiye'de, Sinop'ta, Manisa'da çok mutluyduk, babam sınırların açıldığını söyledi, biz de bavulumuzu aldık, geldik.' diye anlatıyor. Evlerini boşaltmayanlar var, 'Ev sahibiyile konuştuk, kiramızı ödüyoruz, geri döneceğiz tekrar' diyorlar. Küçüklerin çoğu ev diye yine oralara döneceklerini sanıyor." (Sosyal Hizmet Uzmanı)

1.6.2. PSİKO-SOSYAL ÇALIŞMALAR

Çocuk nüfusunun yüksek olduğu Pazarkule alanında çocuklara yönelik psiko-sosyal güçlendirmeyi amaçlayan çalışmalara duyulan gereksinime rağmen görüşme yapılan görevliler; yeterli görevli bulunmamasının, alanın düzensizliğinin ve daha ne kadar bu şekilde kalmaya devam edileceğine ilişkin belirsizliğin, çalışmaların planlanmasına müsaade etmediğini aktarmışlardır.

Alanda UNICEF'e ait, Kızılay görevlilerince kullanılan bir oyun tırını bulduğu gözlemlenmiştir. Oyun tırında çocukların yaşadıkları bu sürecin etkilerini hafifletmek amacıyla gün içerisinde 4 seans etkinlik yapıldığı ve bu etkinliklere günde 130 çocuğun katıldığı belirtilmiştir.

“O tıra, bir kere 12 yaşındaki kardeşim 4 yaşındaki en küçüğümüzü götürdü; ama sonra bir daha gitmek istemedi. Sevmedi herhalde, açık alanı daha çok seviyor. Telefonlarımız da yok ya şarja takamadığımız için yemek sırasında falan beklerken yanımızda oynuyor, öyle geçiyor zaman.” (Afganistan, 17 yaşında, Kız çocuğu)

Etkinlik tırını kullanan çocukların %80'inin Afgan olduğu ve hemen hemen hep aynı çocukların etkinliklere geldiği, yeni çocuklara erişmek için alanı gezerek duyuru yapıldığı ancak birçok ailenin çocuğunu göndermediği ya da çocukların ailelerinden ayrılmayı tercih etmediği belirtilmiştir.

Ebeveynlerle yapılan görüşmelerden, çadır alanındaki çocukların, hem kendi çadırlarından hiç uzaklaşmadıkları ve bundan korktukları hem de ailelerin çocuklarının güvenliklerinden endişe ettikleri için buna izin vermediği belirtilmiştir. Dolayısıyla alandaki oyun tırından yararlanabilen çocuk sayısını yetersiz kalmıştır.

Yapılan ziyaret sırasında, 13 yaş ve altı çocukların günü kendi aralarında oyun oynayarak, büyüklerin çadır önlerinde çıkardıkları ayakkabılarıyla ve çevreden buldukları çalı çırpıyla yeni oyunlar kurarak; yardım dağıtılan alandaki boşa çıkan kolileri barınma alanlarını güçlendirmek için taşıyarak vakit geçirdiği gözlemlenmiştir.

Daha büyük yaşlardaki özellikle oğlan çocuklarının ise; zamanının çoğunu içerideki yemek kuyruğunda ya da ailenin erzakını almak için dışarı çıkma kuyruğunda ortalama 4-5 saat bekleyerek, geri kalan zamanlarda da barınma alanlarının tamiratını ve güçlendirme çalışmalarını yaparak ve yakınları ya da arkadaşlarıyla bir arada oturarak geçirdiği görülmüştür.

Aşağıdaki ifadeler Pazarkule'de görüşülen bir mülteci çocuğa aittir:

“Biz daha küçükken böyle olduk işte. Ülkemiz yoktu, ülkemizde savaş vardı... Ondan oldu bunlar hep. Eve dönmek istiyorum gerçekten ama dönemeyiz. ‘Keşke bu bir kâbus olsa, uyanayım ben’ diyorum ama olmaz, değil mi?” (Afganistanlı, 17 yaş, Kız çocuğu)

1.6.3. ÇOCUKLARIN HİJYEN, GİDA VE TEDAVİYE ERİŞİMİ

Çocukların özellikle de bebeklerin soğuk hava, hijyen ve barınma koşullarının kötülüğü, yetersiz beslenme ve atılan gaz bombaları nedeniyle çeşitli sağlık sorunları yaşadığı; kusma, nefes darlığı, yüksek ateş, ishal vb. belirtilerin yaygın olarak görüldüğü öğrenilmiştir. Sağlık sorunu yaşayan çocukların alan içerisinde tedaviye ve ilaca erişebilecekleri bir sahra hastanesi kurulduğu, acil bir sağlık sorunu ortaya çıktığında ambulanslardan hizmet alınabildiği öğrenilmiştir.

1.6.4. ÇOCUKLARA YÖNELİK ŞİDDET, İŞKENCE VE DİĞER KÖTÜ MUAMELE

Pazarkule alanında bulunan ve içerisinde çocukların da olduğu mültecilere yönelik gerçekleşen özellikle de Yunanistan kolluk güçleri tarafından atılan gaz bombaları, plastik ve gerçek mermiler çocukları doğrudan etkilemiştir. Çocukların atılan gaz bombalarının etkisiyle nefes darlığı, bulantı, kusma gibi sorunlar yaşadığı aktarılmıştır. Yüzlerce insanın maruz kaldığı bu durum, çocukları psikolojik olarak da olumsuz etkilemiş, onlarda korku ve derin kaygıya sebep olmuştur.

Yapılan görüşmelerde ebeveynler genel olarak, özellikle küçük çocuklarının çatışmanın yaşandığı zamanlarda dışarıdan gelen seslerden korkarak sürekli ağladıklarını, uyuma güçlüğü yaşadıklarını, ısınmak için çadırların önünde yakılan ateşlerden çıkan dumanı gören kimi çocukların “gaz!” diye bağırarak yere kapanıp ağladıklarını belirtmişlerdir.

Sınırın Yunanistan tarafına geçiş yapan çocukların ise, başta babaları olmak üzere ebeveynlerinin Yunanistan kolluk güçleri tarafından şiddete maruz bırakıldığına doğrudan tanıklık ettikleri belirtilmiştir.

Alanda çocuklarla çalışan bir sosyal hizmet uzmanı konuya dair gözlemlerini şöyle aktarmıştır:

“Yunanistan’a geçip geri itilen çocuk da anlatıyor mesela; gözlerinin önünde babasını çırılçıplak soyup tartaklamışlar. Bu çocukların hep psikososyal desteğe ihtiyacı olacak. Çadır alanını gezme şansınız olduysa görmüşsünüzdür; çoluk çocuk hep toprakta yatıyorlar, üstlerine çöp poşeti germişler mesela”. (Sosyal Hizmet Uzmanı)

Çocukların yaşadığı bir başka şiddet tanıklığı da, çocukların, özellikle ailelerindeki erkeklerin Jandarmanın şiddetine maruz kalması sırasında, Pazarkule kamp alanında gerçekleşmiştir. Yapılan görüşmeler ve Pazarkule çadır alanında geçirilen süre boyunca çocukların, Türkiye tarafında kolluk güçlerinin şiddetine doğrudan maruz kaldığına ilişkin herhangi bir izlenim edinilmezken çocukların tüm bu kaosta korunmasına yönelik özel bir çaba da gözlemlenmemiştir.

Alanda mülteci ve göçmenlerle yapılan bir görüşmede, çocukların maruz kaldığı şiddet ve kötü muamele bakımından, 17 yaşındaki Suriyeli bir çocuğun Karaağaç’tan Pazarkule’ye uzanan toprak yolda 10 kişilik bir grup tarafından soyulduğu, pasaportu dahil tüm parası ve kimliklerinin alındığı öğrenilmiştir.

1.6.5. ÇOCUKLARA YÖNELİK YAŞAM HAKKI İHLALİ İDDİALARI

Resmi görevlilerle ve alandaki ulusal ve uluslararası kuruluşların görevlileriyle yapılan görüşmelerde teyit edilmese de, MHK heyetinin görüştüğü mülteci ve göçmenler ısrarla Yunanistan kolluk görevlilerinin mültecilere karşı kullandığı gaz bombalarından etkilenen iki küçük çocuğun yaşamını kaybettiğine dair iddiaları tekrarlamışlardır:

“Bu atılan gazlar yüzünden iki bebek öldü. [Bebeğin ambulansla hastaneye götürüldüğü ve yaşadığı bilgisi verildiğini iletmemiz üzerine.] Hayır kesinlikle eminiz, öldüler. Gaz bombası çadırlarının tam önüne geldi. Gizli tutuyorlar ama öldüler. Bebeklerden birinin ailesi bizim çadıra yakın. Onlara başsağlığı diledik biz. Şimdi o aile artık burada değil. Nerede olduklarını bilmiyoruz”. (Afganistanlı, 22 yaşında , Erkek)

1.6.6. REFAKATSİZ ÇOCUKLAR

Yapılan ziyaret sırasında; daha önce zaten ebeveynleri olmadan refakatsiz şekilde Türkiye’ye gelmiş, herhangi bir koruma altına alınmamış çocuklar ile bu süreçte ebeveynlerini yaşadıkları illerde bırakarak Yunanistan-Türkiye sınırına refakatsiz gelen çocukların da Pazarkule alanında olduğu bilgisi alınmıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkilileriyle yapılan görüşmede alandaki refakatsiz çocuk sayısına ilişkin bir verileri olmadığı ancak rastlandığı takdirde çocukların alanda bulunan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) aracındaki sosyal hizmet uzmanlarına teslim edildikleri öğrenilmiştir.

MHK heyetinin prosedürün nasıl işlediğine dair sordukları soruya, bir AÇSHB görevlisi yanıt vermeyi reddetmiştir. Alanda çalışan bir başka görevli ise, 16-17 yaşlarında çok fazla refakatsiz çocuk olduğunu, tespit edilen refakatsiz çocukların AÇSHB birimine gönderildiğini, orada ailesi Türkiye’de ise onların yanına gitmek isteyenlere ücretsiz araç sağlandığını ifade etmiştir. Aynı görevli “ama çoğu buradan gitmek istemiyor. O zaman da özel olarak bir baskı yapılmıyor, yani kalıyorlar burada ama o çocukların güvenliği, durumu takip ediliyor mu hiç bilmiyorum” şeklinde sözlerine devam etmiştir. Yapılan görüşme sırasında Ankara’da bıraktığı anne ve babasından söz eden 17 yaşındaki bir çocuk, 2017’den beri Avrupa’ya gidip ailesini de yanına almayı planladığını, şu anda tek başına sınıra geldiğini söylemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Ben içeride başkayım, sizin önünüzde başka. Çünkü ben insanlarımı tanıyorum. Tek başıma olduğum için başıma her şey gelebilir. Yanımda anne babam olsaydı kafama hiçbir şey takmazdım; ama şimdi akşamları özellikle dikkat etmem lazım. Ufak tefek de gösteriyorum ya, burada benim yalnız olduğumu anlasalar yerler beni abla. Ondan hep ayık olacaksın.” (Iraklı, 17 yaş, Oğlan çocuğu).

MHK heyetinden görüşmeyi yapan kişilerden biri, bu çocukla olan iletişimini sürdürmüş ve kendisinin ilerleyen günlerde Ankara’ya ailesinin yanına döndüğünü öğrenmiştir.

1.6.7. BÖLGEDE YAŞAYAN TÜRKİYELİ ÇOCUKLAR

Karaağaç ve sınır köylerinde yaşayan çocukların yaşanan bu sürece doğrudan ya da dolaylı olarak tanıklık ettikleri gözlemlenmiştir. Olan biten konusunda çocukları bilgilendirici herhangi bir çalışma yapılmamış; çocuklar yetişkinlerden duydukları ve medyadan izleyebildikleri kadarıyla bilgi sahibi olmaya çalışmışlardır.

Köylerdeki yetişkinler, çocukların olan bitene dair meraklı olduklarını ve süreci yakından takip etmek istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Karaağaç ve Edirne’nin sınır köylerindeki sokaklarda hemen hemen hiç Türkiyeli çocuk gözlemlenmezken görüşülen Türkiyeli ebeveynlerin endişelendikleri için çocuklarının bu süreçte sokakta vakit geçirmelerine, oyun oynamalarına çok fazla izin vermedikleri de öğrenilmiştir.

BÖLÜM 2: YUNANİSTAN TARAFI

Meriç Nehri kıyılarında ve özellikle Pazarkule sınır kapısında çok sayıda mülteci ve göçmenin birikmesinin ardından Yunanistan hükümetinin geçişleri durdurmak yönünde sert önlemler almaya başladığı görülmüştür.

MHK Heyetinin bölgede olduğu günlerde de Yunanistan tarafından saldırılar devam etmiştir. Heyetin görüştüğü mülteci ve göçmenler kadar sivil toplum kuruluşu çalışanları ve resmi yetkililer de bu saldırıların yol açtığı sonuçlardan ciddi bir biçimde etkilendiklerini ifade etmişlerdir.

Gerçek mermi ile yaralanan Suriyeli bir mülteci, 4 Mart günü iki sınır kapısı arasındaki tampon bölgede ellerinde 'I love you Yunan', 'bize kapıyı aç' şeklinde pankartlarla taşkınlık yapmadan "bize kapıyı açın" diye Yunanistan tarafına seslenirken, herhangi bir uyarı olmadan karşı taraftan gaz bombası atıldığını, atılan gazın nefes almayı engelleyen, boğucu ve yakıcı bir gaz olduğunu ifade etmiştir. İnsanların gazın etkisinden kaçmak için tellere doğru gidip kendilerine gelmeye çalıştıkları sırada da havaya sıkılan birkaç el ateşin ardından üzerlerine mermilerin atılmaya başlandığını ifade eden mülteci, sağ baldırından girip arkadan çıkan gerçek bir mermi ile yaralanmıştır. Saldırı sırasında tampon bölgede çocukların da olduğunu ve Yunanistan askerlerinin oradaki aileleri, çocukları, kucaklarında bebekleri olan kadınları gördüğü halde gaz ve mermi attığını ifade etmiştir. Aynı mülteci sltı aylık bir bebeğin de atılan gazdan etkilendiğini, önce bebeğin öldüğünü düşündüklerini ama sonra nefes aldığını gördüklerini söylemiştir.

MHK heyeti, Yunanistan tarafından atılan kaynar suyla yüzü ve sağ ayağı yanan bir başka mülteci ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkilerinin yaptığı bir başka görüşmeye gözlemci olarak katılmıştır.

Karaağaç'ta bulunan marketin içinde mültecilerle yapılan görüşmelerde, Suriyeli bir baba bebeğinin bir gece önce atılan gazdan etkilendiği için ishal ve kusma nedeniyle hastaneye kaldırıldığını söyleyerek "mefta, mefta!" sözleriyle bebeğin durumunun ciddi olduğunu ifade etmiştir.

Markette görüşülen 16 yaşındaki Afganistanlı bir oğlan çocuk da

Suriyeli ve Afganistanlıların, sınırdaki Yunanistan askerlerine taş attığını, buna karşılık çok fazla gaz atıldığını ve kendisi ile 5 ve 10 yaşlarındaki iki kız kardeşinin saklanabileceği bir alan olmadığını söylemiştir.

MHK heyeti, tampon bölgede yaşanan arbede sonucunda; Yunanistan tarafından atılan gaz bombasının kafasına isabet etmesiyle yaralanmış bir kişi ile görüşmüştür. Kapıda dururken

atılan gaz bombasıyla yaralandığını ve ilk günler kafasında bir şişlik olduğunu belirten kişinin kafasında gaz bombasının denk geldiği bölgenin koyu mor bir renkte olduğu tespit edilmiştir.

Afganistanlı olduğunu belirten bir erkek ise, atılan gazlardan kendi eşinin de nefessiz kaldığını, öldüğünü sandığını ama sonra tekrar nefes almaya başladığını söyleyerek kendilerine yakın bir çadırda olan bir ailenin bebeğinin atılan gazdan hayatını kaybettiğinden emin olduğunu ancak bunun saklandığını iddia etmiştir.

Özellikle olayların geliştiği ilk günlerde bölgeden sürekli haber yapan medya mensuplarından biri de MHK heyetine “O çatışmalarda gazdan etkilenen bebekler oldu, geçmeye çalışırken hep üstleri başları yırtıldı. Hepsini gördük biz” şeklinde tanıklığını aktarmıştır.

Yunanistan’ın gaz bombaları ve mermilerle yaptığı saldırılardan başka, diğer bir ciddi ihlal de denizden ya da karadan ülkeye geçenleri geri itmesidir. Toplu ve yasadışı geri gönderme yasağı kapsamına giren bu uygulama, uzun yıllardır Yunanistan’ın kullandığı ve bu süreçte tanıklık edilen insan hareketinde de neredeyse kameralar önünde gerçekleştirilen bir pratik olmuştur.

MHK heyetinin Edirne Vali Yardımcısı ile yaptığı görüşmede, Edirne’nin sınır ili olması nedeniyle düzensiz göçmen sayısının her zaman çok yüksek olduğu ve 2019 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısının 126 bin civarında olduğu ifade edilmiştir. Yunanistan’ın son günlerde yaptığı geri itmelerin, yeni bir durum olmadığı ve sadece 2019 yılında 64 binden fazla kişinin Türkiye’ye geri itildiği belirtilmiştir. Geri itilen göçmenlerin ayakkabı bağcıklarının alınmasından dolayı bir gözaltı işleminin uygulandığının düşünüldüğü ve geri itilen kişilerin telefon, para ve kıyafetlerinin alınarak çeşitli işkencelere maruz kaldıkları belirtilmiştir. Geri itilen kişilerle yapılan görüşmelerde alınan bilgilere göre, dayak ve işkencenin resmi kıyafetli sınır güvenlik görevlileri ve sivil giyimli şahıslar tarafından yapıldığı ifade edilmiştir.

Geri itilen mülteci ve göçmenlerle ilgili olarak hukuki bir girişimin olup olmadığı konusunda bilgi almak üzere MHK heyeti; Edirne Cumhuriyet Başsavcısı ile de bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmede, daha önceki yıllarda da Yunanistan tarafından mülteci ve göçmenlerin geri itilmesi ve işkence vakaları olduğu ve buna yönelik soruşturmaların açıldığını ifade edilmiştir. Fakat açılan bu soruşturmalarda failin Yunanistanlı görevliler olması ve suçun işlendiği yerin Türkiye olmaması nedeniyle dosyaların kapanmak durumunda kaldığı bilgisi paylaşılmıştır. Son olaylarda, görüşme gününe kadar 5 bine yakın geri itme vakası olduğu bilgisini aldıklarını belirten yetkili, 3 kişinin öldüğünü ve 4 kişinin de ağır yaralı olarak hastanelerde tedavi altında olduğunu ifade etmiştir.

MHK heyetinin mülteci ve göçmenlerle yaptığı görüşmelerde de Yunanistan tarafına geçenlerin, resmi ve sivil giyimli kişiler tarafından darp edildikten sonra üzerlerindeki para, kimlik, pasaport, telefon ve diğer değerli eşyaların alındığı, kimisinin üzerlerinde sadece iç çamaşırı ile Türkiye’ye itildiği ifade edilmiştir. Nitekim, bu uygulamalar medya kanallarında oldukça geniş bir şekilde paylaşılmıştır.

Üç çocuğu ile Kayseri’den gelen Iraklı bir baba, beraber yolculuk ettikleri gruptan bazılarının sınırı geçmeye çalıştığını ama dövülüp, paraları ve telefonları alınarak geri gönderildiklerini söylemiştir.

Görüşülen pek çok mülteci ve göçmen, Yunanistan’a geçene neler yapıldığını görünce düzensiz geçişi denememeye karar verdiklerini ve sınır kapısının açılıp düzenli geçiş yapabilmelerine imkan tanınması için sonuna kadar ısrarcı olacaklarını ifade etmiştir.

MHK heyetinin çevre köylerde yaşayanlarla yaptığı görüşmelerde 60’lı yaşlardaki bir erkek sabah itibariyle Yunanistan’ın nehrin kıyısına dikenli teller çakarak gömdüğünü belirtmiş ve botlarla ya da debinin az olduğu yerlerden yarı bellerine kadar suya girip yürüyerek karşıya

geçen mülteci ve göçmenlerin, Yunanistan kıyısında çıplak gözle görülen kumluk bir alanda dövüldüklerini ve kıyafetleri soyularak Türkiye tarafına geri itildiklerini anlatmıştır.

Yunanistan tarafından uygulanan şiddet ve ihlaller, pek çok çevreden tepki ve eleştiri ile karşılanmış olsa bile Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Yunanistan Başbakanı Mitsotakis'le birlikte Pazarkule karşısındaki Yunanistan'ın Kastanies sınır kapısında düzenlediği basın toplantısında, Yunanistan'a Avrupa'nın kalkını olduğu için teşekkür ederek, sınırın sadece Yunanistan'ın değil Avrupa'nın da sınırı olduğunu ifade etmiştir. "Avrupa'nın çok açık dayanışmasını ve desteğini göstermek için buradayız" diyen Ursula von der Leyen, Frontex'in Hızlı Sınır Müdahale Gücü, mevcut 530 sınır polisine ek olarak 100 sınır polisi, devriye botları, helikopter, uçak, termal kameralar, finansal yardım ve insani yardım ile AB'nin Yunanistan'a destek vereceğini açıklamıştır.¹⁰ Bu açıklama, Yunanistan'ın mülteci ve göçmenleri durdurmak için başvurduğu şiddet ve insan hakları ihlallerin AB tarafından da desteklendiği anlamına gelmektedir.

¹⁰ AB Komisyonu Başkanı Von Der Leyen'in Yunanistan Başbakanı ile Ortak Basın Konferansı, 03.03.2020, Kastanies, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_20_380

BÖLÜM 3: DÖNÜŞ MÜMKÜN MÜ?

MHK heyetinin bölgede yaptığı görüşmelerde, Yunanistan'a geçmek umuduyla Edirne'ye gelen mülteci ve göçmenlerin sınır kapılarının açılmaması üzerine yeniden yaşadıkları illere dönmek üzerine çekinceleri olduğu, çoğunun evlerini kapattıkları ve işlerinden ayrıldıkları bilgisi edinilmiştir. 2019 Aralık ayında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda yapılan değişiklik ile uluslararası koruma kapsamında bulunanların genel sağlık sigortalarının bir yıla sınırlandırılmasının da mülteci ve göçmenlerin eski yaşamlarına dönebilmek konusundaki endişelerini arttırdığı tespit edilmiştir.

Pazarkule içinde, tarladan çekilen hortumdan akan suda annesiyle çamaşır yıkarken görüşülen 17 yaşında Afganistanlı bir kız çocuğu, Kırkkale'deki evlerine dönmeyi düşünüp düşünmediklerinin sorulması üzerine endişelerini şöyle dile getirmiştir:

"Evi kapatmadık ama bugün kirayı vermemiz lazımdı, o da geçti işte. Bilmiyoruz ne olacak. Bu kapı açılmaz değil mi? Bir 'açılır' bir 'açılmaz' diyorlar, umut veriyorlar. Bilmiyoruz biz de ne yapacağımızı, kaldık böyle burada. Bu kapı açılrsa da çıksak yeter bize. Olmazsa da ben geri döneceğimizi düşünüyorum ama o da olmaz diyorlar, mesela burada kalanlar diyor ki 'Recep Tayyip Erdoğan, burada kalanlar geri de dönemezler. Ya o tarafa gidecekler ya da gidene kadar orada kalacaklar demiş'" (Afganistanlı, 17 Yaşında, Kız çocuğu)

Bir hafta önce Balıkesir'den gelmiş olan, yanında eşi ve kucağında gece ishal ve yüksek ateş yaşamış olan 7 aylık bebeğiyle konuşan İranlı bir anne de düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

"Ben tek başıma olsam burada yaşar giderim ama biliyorum ki Türkiye'de çocuğum için bir gelecek yok, üniversite de okusa düzgün bir işi gücü, saygınlığı olmayacak. Onun geleceği için gitmeliyiz ama farkındayım da bizi buradan almayacaklar, yine de bu kadar gelmişiz, bekleyeceğiz" (İranlı, 20'li yaşlar, Kadın)

Daha önce uluslararası koruma veya geçici koruma kapsamında kayıtlı olanları endişelendiren bir diğer nokta ise, geri döndüklerinde kayıtlarının iptal edilmesi olasılığıdır. Henüz 13 yaşında olan bir kız çocuğu endişesini şöyle paylaşmıştır:

"Geri dönemeyiz, polis kimliklerimizin iptal edildiğini söyledi, bizim için tek yol bu artık".(Afganistanlı, 13 yaş, Kız çocuğu)

Mülteci ve göçmenlerin bu endişeleri ile MHK heyetine bölgeye ziyaretten önce ulaşan mülteci ve göçmenlerin kayıtlı oldukları uydu kentlere geri döndüklerinde uluslararası koruma kayıtlarının geri çekilmiş sayılması kararlarının tebliğ edildiğine dair bilgiler Pazarkule çadır bölgesinde görüşülen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü üst düzey yetkilisi ile paylaşılmıştır. Dönenlerin korumanın iptali gibi bir sorunla karşılaşmayacağını söyleyen yetkili, "Biz buradaki kimsenin kaydını tutmuyoruz ki, nereden bileceğiz de 'O kişiye tahdit koyun' diyeceğiz. Şu ana kadar bize iline dönüp de böyle bir şeyle karşılaşan kimseye ilişkin bilgi gelmedi ama hemen bu konudaki talimatımızı yineleyelim" şeklinde açıklamıştır.

İki kez Yunanistan'a geçmeyi deneyip yakalanarak paraları ve eşyaları alınıp darp edildikten sonra Türkiye'ye geri itildiklerini söyleyen 18 ve 24 yaşlarında Iraklı iki kuzen de dönüşlere izin verildiğini, isteyen bedava İstanbul'a gidebildiğini belirtmiş ancak kendilerinin dönmeyi düşünmediklerini şöyle ifade etmişlerdir:

“İrak hiç güvenli değil, orada her gün ölüyoruz. 99 kere öldüm, bir daha öleyim, fark etmez. Haşdi Şabi var, IŞİD var, kendi içimizde kavgalar var. ABD vuruyor, İran vuruyor; hepsinin zararı Irak’a oluyor. Türkiye’ye de her yerden o kadar çok insan geliyor ki. İstanbul’da artık Türklere bile iş yok. Yurtdışına gidersek bizim için iyi olacak. Bu kadar şey yaşıyoruz ama, tüm bunlara değmese burada ne işimiz var”. (İraklı, 18 ve 24 yaşlarında, Erkek)

Edirne’ye bir hafta önce Ankara’dan gelmiş olan 3 çocuklu bir kadın da orada olma ve geri dönmeme nedenlerini şöyle açıklamıştır:

“Bir ay da olsa kapının açılmasını bekleyeceğiz. Açılmazsa da Ankara’ya geri gideceğiz ama her şeyimizi sattık. Engelli çocuğum var benim. Burada sigorta olsa tedavi olsa kalırdık ama tedavi için kimlik isteniyor. Sağlık sigortaları kapandı. Ne yapacağız ki?”
(Afganistanlı, 26 yaşında, Kadın)

Yanında eşi ve kucağında bebeğiyle konuşan 20’li yaşlardaki bir Suriyeli baba: “Çocuk dün gece ateşlendi mesela ama bekliyoruz. Dönecek olsak, niye geldik buraya kadar?” ifadeleri ile kararlılığını belirtmiştir.

Yunanistan’a geçmeye çalışırken sağ baldırından gerçek mermiyle vurulan Suriyeli bir erkek de çaresizliğini şöyle paylaşmıştır:

“Yapabileceğimiz bir şey yok. Buna katlanacağız. Evi terk edip geldim. Burada vuruldum, her şeyi kaybettim. Geri döndüğümüzde pek şansımız yok.” (Suriyeli, 30 yaşında, Erkek).

Edirne’ye ailesini Ankara’da bırakarak tek başına gelen refakatsiz Iraklı bir çocuk da kendi durumunu şöyle dile getirmiştir:

“Aslında Türkiye vatandaşlık verse ben kalırdım, ölene kadar da anneme babama bakardım. Ama 6 senedir buradayız hiçbirimize vermedi. Buraya geldiğimde cebimde 390 lira vardı, şimdi sıfırladık. Bakarsın bir hafta daha sınır açılmazsa dönerim. Yani ben olmasam aileye kim bakacak?” (İraklı, 17 yaşında, Oğlan çocuğu)

17 yaşındaki kız kardeşiyle beraber bir hafta önce Siirt’ten Edirne’ye gelen 24 yaşında Suriyeli bir başkası ise “1-2 gün daha bekleyeceğiz. Olmazsa Siirt’e değil, İstanbul’a gideceğiz, orada deneyeceğiz. Aslında Türkiye güzel, sıkıntı yok ama ben günde 10-13 saat çalışıyorum ama 1500-2000 TL kazanıyorum. Kira, su-elektrik, internet masrafları 1000 TL, yetmiyor” diyerek kendilerini yeni bir göçe zorlayan nedenleri ifade etmiştir.

Afganistan’da kadın hakları savunucu bir annenin çocuğu olan 22 yaşındaki Afganistanlı gazeteci bir kadın ise durumu şu şekilde özetlemiştir:

“Hem her şeyimizi satıp düzenlerimizi bozup geldik biz. Burada hep gaz yedik. Dayak var, ölen var. Burada insanların psikolojisi çok bozuldu. Bir de dönmek durumunda kalırlarsa iyice mahvolurlar. Psikolojileri bir daha hiç düzelmez.” (Afganistanlı, 22 Yaşında, Kadın)

BÖLÜM 4: HUKUKİ DEĞERLENDİRME¹¹

Yaşanan sürecin hukuki değerlendirilmesi, sürecin atipik durumu da göz önüne alınarak, Yunanistan ve Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumluluğu ve Türkiye'nin iç hukuktan kaynaklanan yükümlülük ve sorumlulukları açısından üç ayrı boyutta ele alınabilir.

Öncelikle, raporda yer alan ihlallere ilişkin Yunanistan'ın uluslararası hukuk çerçevesindeki sorumluluğu üç başlık altında incelenebilir. Bunlar; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 3. maddesi 'İşkence Yasağı' ve 13. maddesi 'Etkili Başvuru Hakkı' ile Sözleşme'nin 4 no'lu Protokolü'nün 4. maddesinde düzenlenen 'toplu sınır dışı etme yasağı' çerçevesinde bir inceleme mümkündür.

Raporda yer alan Yunanistan'ın güç kullanarak gerçekleştirdiği zorla geri gönderme/geri itme eylemleri, AİHS'in 3. maddesi 'İşkence Yasağı' kapsamında yapılacak bir inceleme AİHM'in yerleşik içtihadı gereğince 'geri gönderme yasağı'nı da içerecek şekilde değerlendirmelidir. Raporda yer alan Yunanistan'ın sınırlarına gelen mülteci ve göçmenlere karşı giysilerini çıkartırma, darp etme, özel eşyalarına el koyma vb. kötü muamele içeren hareketleri ile mülteci ve göçmenlerin geri itilmesi Sözleşmeyle mutlak olarak korunan işkence yasağının gerektirdiği negatif yükümlülüğün ihlali olmakla beraber 'geri gönderme yasağı' bağlamında da ihlal doğurmaktadır. Hatta raporda da yer alan kötü muamele ve işkence içeren bu eylemlerin şiddetinin, yaşam hakkını ihlal edecek şekilde ağırlaşması nedeniyle Sözleşmenin 2. maddesinde düzenlenen 'Yaşam Hakkı'nın ihlalinden de söz edilebilmesi mümkün hâle gelmiştir.

İşkence yasağı ile birlikte geri gönderme yasağı çerçevesinde yapılacak bir incelemenin özü 'gerçek bir risk' var olup olmadığı noktasında toplanmaktadır. AİHM içtihadına göre, kişinin gönderileceği yerde gerçek bir risk olmasa dahi risk incelemesinin hiç yapılmamış olmasının ihlal sonucu doğurabilmektedir. Bu değerlendirmede dikkate alınan bir diğer husus, kırılgan gruplara 'has' incelemedir; kırılgan grubun, kırılganlık durumunun dikkate alınması ve buna has tedbirlerin hayata geçirilmesi ve birey için kırılganlık yaratan durumun tekrar edilmesinden kaçınılması hususları üzerinde Mahkemece durulduğunu görülmektedir. Yunanistan'ın genel bir risk değerlendirmesi noktasında hiçbir inceleme yapmadığı gibi kırılgan grupların tespiti ve bu gruplara has değerlendirme yapmadığı da olayın gerçekleşme şeklinden anlaşılmaktadır.

Raporda yer alan Yunanistan'ın işkence olarak nitelendirilebilecek eylemleri, BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi bağlamında da ihlal sonucu doğurabilecektir.

Yunanistan'ın uluslararası hukuk çerçevesindeki sorumluluğunda bir diğer nokta, Yunanistan tarafından iltica başvurularının ve değerlendirilmesinin durdurulması açıklamasıdır. Bu suretle iltica başvurularının hiçbir suretle alınmaması ve değerlendirilmemesi, işkence yasağı ile ilişkili olarak AİHS'in 13.maddesi etkili başvuru hakkının da ihlali ihtimalini doğurabilecektir.

Son olarak, AİHS'nin 4 no'lu Protokolünün 4.maddesinde yer alan toplu sınır dışı etme yasağına ilişkin değerlendirme mümkündür. Toplu sınır dışı etme yasağı olarak ifade edilen bu kavram, belirli bir ülkenin iç hukuku ekseninde belirli bir usule tâbi olan ülkeden uzaklaştırma yöntemini

¹¹ 20 Haziran 2020 tarihinde MHK tarafından düzenlenen Sınır/Pandemi/Mülteci Hakları panelinde Dr Öğretim üyesi Neva Övünç Öztürk ve Doç. Dr Kaya Burak Öztürk'ün sunumlarından hazırlanmıştır.

değil, tüm zorla uzaklaştırma hallerini içerecek şekilde anlaşılmaktadır. Raporda yer alan Yunanistan'ın güç kullanarak gerçekleştirdiği zorla geri gönderme/geri itme eylemleri de bu kapsamda değerlendirilebilecektir.

Türkiye'nin sorumluluğunun uluslararası hukuk ve iç hukuk özellikle idare hukuku çerçevesinde iki boyutluyla değerlendirmesi mümkündür.

Öncelikle, sürecin başında 'artık mültecilerin tutulamayacağı, kapıların açıldığı' vb. söylemlerle şekillenen sınıra gidiş ve sınırdan geçiş sürecine ilişkin Sözleşmenin 3. maddesi 'işkence yasağı' ve 'geri gönderme yasağı' kapsamında bir değerlendirme sürecin atipik niteliği de dikkate alınarak ancak AIHM'in bu haklar kapsamındaki kararları yorumlanarak mümkündür. Mahkeme, mülteci ve göçmenin gönüllü geri dönüş ile yaşam hakkı ve işkence yasağı bağlamında hukuka uygun bir feragatının mümkün olabilmesi için açık veya zımni olması fark etmeksizin özgür iradenin net bir şekilde anlaşılabilir olmasını ve bu hakların önemiyle orantılı şekilde asgari güvencelerle desteklenmiş olmasını aramaktadır. Aynı zamanda Mahkemenin, mülteci ve göçmenin AIHS m. 2 ve 3 ihlallerine uğrayabileceği yere dönme isteğinin nasıl oluştuğuna, hangi koşullarda bu kararı verdiğine, başka bir deyişle içinde bulunduğu mevcut durumun ne olduğuna ilişkin bir değerlendirme yaptığı da görülmektedir. Bu noktada, sadece sınıra yönelme şeklindeki hareketin bu haklardan feragat etmek bakımından özgür iradeyi ortaya koyup koymadığını tartışmak mümkündür. Lakin Sözleşmenin işkence yasağını düzenleyen 3. maddesinin mutlak ve sınırlandırılmayacak bir hak olduğu da göz önüne alınarak salt sınıra gitmek gibi bir hareketin, hakların feragatı noktasında özgür iradeyi gösterdiği şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Bu çerçevede bilgilendirilmiş, açık ve net bir irade beyanının yazılı olarak alınması gerekliliği daha ağır basmaktadır.

Haklardan feragat noktasında değerlendirilebilecek diğer hususlardan ilki, raporda yer aldığı üzere devletin kurumları aracılığıyla ve kolaylaştırıcılığıyla sınıra gidiş iddiasıdır. İkincisi ise, mülteci ve göçmenlerin sınıra yönelmeye iten mevcut şartları ile kişilerin karşı karşıya kalacağı muhtemel muamele konusunda etraflıca bir bilgi sahibi olup olmadığı hususudur. Son olarak, çocuk mülteci ve göçmenler bakımından çocuğun yüksek yararı ve çocuğun iradesine sonuç bağlanamayacak durumların söz konusu olması nedeniyle 'gönüllülük' halinin ayrıca ele alınması gerekmektedir.

İdare hukuku çerçevesinde yapılacak değerlendirmede en çarpıcı tespit, sürecin başından itibaren mevzuatın öngördüğü hukuksal araçların ve enstrümanların kullanılmadığıdır. Özellikle bu süreçte, idarenin bireylerin hukuki durumunu etkileyen ve belirli bir hukuki sonuca yönelen irade açıklamaları ile ortaya çıkan idari işlem yahut kararlarına rastlamamaktayız.

Raporda yer alan geçici ve uluslararası koruma sahiplerinin şehirlerarası seyahatinde aranan yol izni uygulamasının fiilen uygulanmaması, yetkililerin sınırların tutulmadığı ve açık olduğuna ilişkin söylemleri, toplu yaşam alanlarının kurulması ve bu alanlarda devlet kurumları eliyle hizmet sağlanması ile bu alana giriş-çıkışa ilişkin parmak izi vb. kısıtlamalarına dayanak oluşturacak teknik anlamda bir idari işlemle karşılaşmıyoruz.

Her ne kadar, süreçte alışık olduğumuz yöntemlerle hukuka uygunluğunun denetlenmesi olanağı bulunan hukuksal araçlar kullanılsa da, ortada idarenin bir kısmı icrai bir kısmı ihmali nitelikteki birtakım eylem, tutum, davranış ve uygulamaları olduğu açıktır. Lakin idare hukukuna kapsamında, idarenin maddi dünyada sonuç doğuran icrai ya da ihmali eylemlerinden sorumluluğu uğranılan zararın giderilmesinden ibarettir. İdarenin uğranıldığı iddia edilen zarardan sorumlu tutulabilmesi için her somut olayda ayrı ayrı aranan belli koşulların da gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu durum, sığınma ve göç bağlamında ayrıntılı biçimde yasal, öngörülebilir bir çerçevenin ihtiyacını ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 5: SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 küresel salgını nedeniyle geçişlerin başlamasından yaklaşık bir ay sonra 27 Mart 2020'da Pazarkule'de oluşan toplu yaşam alanı ortadan kaldırılmış ve sınırı geçme umuduyla bekleyen en az 5.848 mülteci ve göçmen alandan çıkarılmış ve Covid 19 salgını nedeniyle 14 günlük karantina amacıyla Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan geri gönderme merkezlerine gönderilmiştir.

Mülteci tarihindeki ender örneklerden biri olarak sınırın öbür yakası Yunanistan ile herhangi bir istişarede bulunulmadan; olası insani riskler değerlendirilmeden ya da hiçe sayılarak; Türkiye'de geçici statülerle, sınırlı koruma tedbirleri altında yaşayan mültecileri ve çoğu kayıtsız olup hiçbir hak ve hizmete erişemeyen göçmenleri yanlış bir algıya süreleyecek şekilde sınır kapılarının Türkiye tarafından tek taraflı olarak açıldığına ilişkin yapılan açıklama, insanların iç ve dış politika aracı olarak kullanıldığı bir sınır politikası yürütüldüğünü göstermektedir. Türkiye devleti, hangi statüde olursa olsun, kendi egemenlik alanı içindeki her insanı şiddet, işkence ve kötü muameleye karşı korumaya ve yaşam standartlarını yükseltmeye ilişkin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemiş; Yunanistan ise sınır kapısında bekleyen ve sınırı geçebilen mülteci ve göçmenler üzerinde şiddet uygulayarak ağır insan hakları ihlallerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği'nin de bu kadar hassas bir meselede Yunanistan'ın tavrına olan desteği, bu yaşananın unutulmaması gerektiğini, ilgili tüm tarafların mülteci ve göçmenlerin insan hakları ve özgürlüklerine ilişkin yükümlülüklerini yeniden gözden geçirmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Türkiye, Yunanistan ve Avrupa Birliği; yaşanan sistematik hak ihlallerinin çözümüne yönelik uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını yerine getirmemiş ve bu sebeple ciddi bir insanlık krizi yaşanmıştır.

Türkiye, uluslararası ilişkilerinde mültecileri koz olarak kullanma politikalarından vazgeçmeli, mültecileri Türkiye'den düzensiz şekilde çıkışa zorlayan koşulları iyileştirmeli; ilticaya erişim ve kayıt, sağlık, eğitim, çalışma hakları başta olmak üzere hak ve hizmetlere erişimin önündeki engelleri kaldırmalı; geri gönderme yasağını istisnasız olarak uygulayacak tedbirleri almalıdır.

Mültecilerin sınıra doğru hareket etmesinde, bürokratik araçlar, siyasi açıklamalar ve basın-yayın yoluyla mültecilerin bir kısmının manipüle edilmesine neden olan Türkiye hükümeti bir an önce gerekli tedbirleri almak ve iç ve dış siyasetinde mültecilerin araçsallaştırılmasını önlemekle bu gibi durumların tekrarlamasını önlemekle yükümlüdür. Ayrıca, sınır köylerinde, kolluk kuvvetlerinin müdahale etmediği kaçak geçişlerde Türkiye'nin sorumluluğu olduğunu hatırlatarak, gerekli tedbir ve düzenlemelerin yapılması zorunludur.

Yunanistan, bağlı bulunduğu, 1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi'nin "Mültecilerin Hukuk Statüsüne ilişkin 1967 Protokolüne" aykırı olarak sınırlarına gelen mültecilere yönelik çeşitli insan hakları ihlalleri gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 3. maddesine göre "Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır." Beyanname'nin 5. maddesine göre ise "Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez." Yine Beyannamenin 14. maddesine göre "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır." Yunanistan ve diğer Avrupa ülkelerini uygulamakla yükümlü olunan temel insan hakları metinlerine uygun olarak davranmaya ve sorumluluklarını yerine getirmeye davet ediyoruz.

Avrupa Birliği, “Avrupa Kalesi” olarak bilinen, Avrupa sınırlarını iltica ve göç hareketlerine karşı güvenlik odaklı askeri yöntemlere dayalı iltica ve göç uygulamalarının ve buna uygun olarak gelişen üye ülke politika ve uygulamalarının pek çok yerde “Avrupa’nın değerleri” ve uluslararası insan hakları standartları ve yükümlülükleri ile bağdaşmadığı açıktır. AB ve üye ülkelere, bölgedeki zorunlu göç hareketinin uluslararası sorumluluk paylaşımı gerektirdiği ve buna uygun olarak mali destek dışında mülteci alımı da dahil olmak üzere bu konuda gereken sorumluluğu almaları gerektiğini hatırlatarak, AB içinde iltica-göç alanındaki düzenleme ve uygulamaların insan hakları, mülteci hakları ve standartlarına uygun olmasına, AB organları ve üye ülkelerin gerçekleştirdiği ihlallerin araştırılması, cezalandırılması ve tekrarını önleyici tedbirlerin alınmasına davet ediyoruz.

Gözlem ve değerlendirmelerimize dayalı olarak yukarıda ayrıntılı olarak tespit ettiğimiz hak ihlallerinin, bir an önce ortadan kaldırılması ve tekrarlanmaması yönünde Türkiye hükümetini uluslararası hukuktan kaynaklı olan sorumluluklarını yerine getirmeye davet ediyoruz.

Mülteci Hakları Koordinasyonu üye örgütlerinden ve çeşitli uzmanlıkları bulunan kişilerden oluşan heyetimizce yapılan gözlem ve değerlendirmelere dayalı olarak, AB, Yunanistan ve Türkiye’yi temel insan hakları sözleşmelerinden ve uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını yerine getirerek yaşanan insanlık krizinin bir an önce çözülmesi konusunda derhal gerekli tedbir ve düzenlemeleri yapmaya davet ediyoruz. İnsani ve vicdani sorumluluğumuz doğrultusunda yapılan saha çalışması sonucunda ortaya çıkan raporumuzu kamuoyunun takdirine sunarız.